

NAGY MÁRTON

## KÍNAI NYELVŰ FORRÁSOK CSAMPÁ KÉSEI TÖRTÉNETÉHEZ

Máig alapvető fontosságú munkájában,<sup>1</sup> Georges Maspero 1471-ig, a csam főváros, Vijaya<sup>2</sup> bukásáig tárgyalta Csampá történetét, amely esemény ugyan ténylegesen fordulópontot jelentett a csamok és Đại Việt 大越 kapcsolatában, de – ahogy az a kínai és vietnami forrásokban nyomon követhető – nem jelentette a csam állam megszűnését.<sup>3</sup> Az ezt követő időszak egyike Csampá történetének kevésbé ismert, tudományosan alig kutatott szakaszainak. A korszak különösen fontos események s jelentős változások időszaka volt, hiszen míg a 14. század második felében, Ché Bông Nga 制蓬峩 uralkodása alatt,<sup>4</sup> a csamok soha nem látott sikereket értek el a Đại Việt ellen vívott háborúik során, s több alkalommal kifosztották annak fővárosát is, addig mintegy egy évszázaddal később, 1471-ben Vijaya a vietnami hódítók kezére került, majd a 16. század közepére Csampá végérvényesen eltűnt a kínai krónikák lapjairól.

### A KORSZAK FORRÁSAIRÓL

A szóban forgó korszak eseményei, a csam források gyakorlatilag teljes hiányában, a kínai történeti és földrajzi munkák, valamint a klasszikus kínai nyelven íródott vietnami krónikák alapján rekonstruálhatóak, így ezek a szövegek jelentik a legfontosabb kiindulási pontot Csampá történetének megismeréséhez. Maspero javarészt a két fontos vietnami krónika: a *Đại Việt sử ký toàn thư* 大越史記全書 (Đại Việt teljes történeti feljegyzései)<sup>5</sup> és a *Khâm Định Việt sử Thông*

---

<sup>1</sup> Maspero 1928.

<sup>2</sup> A mai Quy Nhơn mellett, Bình Định tartományban.

<sup>3</sup> A *Mingshi* legutolsó, Csampával kapcsolatos bejegyzése 1543-ra vonatkozik, s egy követésérkezését említi a kínai udvarba. Lásd *Mingshi* 18: 235 és 324: 8392.

<sup>4</sup> Ché Bông Nga, aki a kínai történeti munkákban A-da-a-zhe 阿荅阿者 néven szerepel, a csam történelem egyik legfontosabb uralkodója volt, aki korábban és később nem látott sikerességgel folytatott háborút Đại Việt ellen. A vietnami krónikák először 1376-ban említik a nevét, s 1390-ben, egy hadjárat során lelte halálát.

<sup>5</sup> A krónika szerzője, Ngô Sĩ Liên 吳士連 1473-ban nyert kinevezést a történeti hivatalba, ahol Lê Thánh Tông 黎聖宗 császár (uralk. 1460–1497) parancsára nekilátott, hogy korábbi munkák felhasználásával, megírja Vietnam történetét. Történetírói munkájához legfőbb forrásként több olyan művet is felhasznált, amely mára elveszett.

*giám cương mục* 欽定越史通鑑綱目 (Việt történetének uralkodói rendeletre készült átfogó tükre, annak irányelvi és tartalma)<sup>6</sup> anyagára, valamint kínai oldalról a *Mingshi* 明史 (A Ming-dinasztia története)<sup>7</sup> szövegére hagyatkozott az időszak eseményeinek vizsgálatok. Ezekon túl akadnak további kínai szövegek, melyek elkerülték Maspero figyelmét. Közülük a legfontosabb a *Ming shilu* 明實錄, amely a *Mingshi* szerkesztőinek is fontos forrása volt, s sok esetben ez utóbbinál részletgazdagabb leírásokkal szolgál.<sup>8</sup> Hasonlóan értékes forrást jelent a *Shuyu Zhouzi lu* 殊域周咨錄 (A különféle vidékek átfogó vizsgálatáról készült feljegyzés) című földrajzi munka, mely egyfelől tartalmazza a *Ming shilu* részletesebb leírásainak egy részét, másfelől olyan további eseményeket is megörökít, amelyek még a *Ming shilu*-ban sem találhatóak meg. Ez a munka mindaddig még hivatkozás szintjén sem került Csampá kutatóinak figyelmébe.

#### AZ 1471-ES VIETNAMI HADJÁRAT VIJAYA ELLEN

A kínai és vietnami szövegek egybehangzó állítása szerint, mikor a csam uralkodó<sup>9</sup> 1460-ban elhunyt, a trónt öccse, Pan-luo-cha-quan 槃羅茶全, vagy vietnami olvasatban Bàn La Trà Toàn örökölte. A Kínába küldött első követsége által vietnami támadásokról panaszkodott, s beszámolt arról is, hogy Đại Việt fehér elefántokat követelt tőlük.

A nyolcadik esztendőben [1464] adót hoztak. Mikor Xianzong<sup>10</sup> trónra lépett [1465], szükséges volt, hogy a barbár országoknak adományul brokátot és selymet osszunk szét. A Szerbartások Minisztériuma kérelmezte, hogy a követek kézhez kapják, s hazatérhessenek vele. Jóváhagyták [a kérést]. A követek ismét arról panaszkodtak, hogy Annan<sup>11</sup> megtámad-

<sup>6</sup> A Tụ Đức 嗣德 császár uralkodásának időszakából (1847–1883) származó művet 1856–1859 között, császári rendeletre szerkesztette a Történelmi Hivatal (*Quốc sử quán* 國史館), majd az 1870-es években többszörösen átdolgozták, végül 1884-ben adták ki. A munka szerkesztőinek legfőbb forrása alighanem a *Đại Việt sử ký toàn thư* volt.

<sup>7</sup> A *Mingshi* szerkesztője Zhang Tingyu 張廷玉 (1672–1755) volt, s a munka 1739-ben került kiadásra.

<sup>8</sup> A *Ming shilu* Délkelet-Ázsiára vonatkozó bejegyzéseit Geoff Wade gyűjtötte össze, s fordította le angol nyelvre, létrehozva egy túlbecsülhetetlen értékű online, kereshető adattárát. Lásd *Southeast Asia in the Ming Shi-lu*: <http://www.epress.nus.edu.sg/msl/>

<sup>9</sup> A kínai szövegekben Mo-he-pan-luo-yue 摩訶槃羅悅, míg vietnami változatban Bàn La Trà Duyệt 槃羅茶悅 néven említett uralkodó elődje meggyilkoltatása révén jutott hatalomra, s 1458-ban küldött követséget a kínai udvarhoz.

<sup>10</sup> Zhu Jianshen 朱見深, templomi nevén Xianzong 憲宗 császár (uralk. 1465–1487) uralkodói időszaka alapján Chenghua 成化 néven is ismeretes.

<sup>11</sup> A kínaiak Annan 安南 néven jegyezték az északon létrejött független vietnami államot, Đại Việt-et.

ta őket [Zhancheng-et],<sup>12</sup> s fehér elefántot követeltek tőlük. Kérték, hogy, akárcsak a Yongle-időszakban, követek küldessenek, hogy megbékítsék [Annan-t], határjelölő kövek állíttassanak, ezzel gátat vetve a támadásoknak és a betöréseknek. A Hadügyminisztérium, mivel a két ország hadban állt, nem kívánt követeket küldeni, s kérte, hogy mikor a követek hazatérnek, adják át az utasításokat a királynak. Törekedjék a szertartások és a törvények tiszteletben tartására, szilárdan oltalmazza határait, őrizze a külső zaklatásoktól, a legkevésbé se szítson szerencsétlenséget. Eszerint jártak el.

八年入貢。憲宗嗣位，應頒賜蕃國錦幣，禮官請付使臣齋回，從之。使者復訴安南見侵，求索白象。乞如永樂時，遣官安撫，建立界牌石，以杜侵陵。兵部以兩國方爭，不便遣使，乞令使臣歸諭國王，務循禮法，固封疆，捍外侮，毋輕構禍，從之。<sup>13</sup>

Mikor a csam uralkodó követei 1467-ben a vietnami udvarban jártak, Lê Thánh Tông 黎聖宗 császár (uralk. 1460–1497) követelésekkel fordult a követségben járó csam miniszterhez, aki azonban kitért a kérés elől, s azt javasolta, hogy mivel az ügy nem tartozik az ő hatáskörébe, a kérést követek útján tolmácsolják urának.

Megparancsolták a Szertartások Minisztériumához tartozó hivatalnoknak, Lê Hoàng Dục-nak, hogy rendezzen fogadást Chiêm Thành követségben járó miniszterének a követek északi szálláshelyén. Megparancsolták egy eunuchnak, hogy kérdezze ki Chiêm [Thành] országának követségben járó miniszterét a feljebbvaló szolgálatának szertartásairól. Az így válaszolt: „Chiêm [Thành] országa akár mint atyjára és anyjára támaszkodik Szentséges Udvarodra, s csupán a parancsait hallgatja. Azonban az Ég Fia által [korábban] elrendelt rendszeres adón kívül, [most] további adót követelnek tőlünk, s mivel ez új előírás, nem merészelek egymagam választ adni. Kérem, hogy küldjenek követséget, s kérdezzék meg [az ügyben] országunk uralkodóját, így beragyogva országunkat.” [Bàn La Trà Toàn] nem engedelmeskedett [a kérésnek].

命禮部上書黎弘欲宴占城使臣於北使館。命內官問占國使臣以事大之禮。對曰：「占國之於聖朝如子之恃父母惟教命是聽。然天子所命常貢之外責以錫貢。是乃新例不敢專對。伏乞遣使問本國主以光下國。」不從。<sup>14</sup>

<sup>12</sup> A kínai szövegek Zhancheng 占城 néven említik Csampát, a vietnami krónikák ugyanezeket az írásjegyeket adják meg, de az olvasatuk Chiêm Thành.

<sup>13</sup> *Mingshi* 324: 8388.

<sup>14</sup> *Đại Việt sử ký toàn thư* bản kỷ 12: 30a.

A csam uralkodó ellenállt mindenfajta vietnami követelésnek, s az elkövetkező néhány esztendőben két támadást is indított Đại Việt ellen. Az elsőt 1469-ben, a másodikat 1470-ben.

A Chiêm Thành-beliek hajóra szállva átkeltek a tengeren, majd kifosztották és zaklatták Hója körzetet.

占城人乘船航海寇擾化州。<sup>15</sup>

[...]

A nyolcadik hónapban Chiêm Thành ország uralkodója, Bàn La Trà Toàn személyesen indult el, s földön és vízen, elefántokkal, lovakkal, több mint százezer [katonával] rajtaütöttek Hója körzetet. A Hója körzet környékének védelmével megbízott parancsnok, Phạm Văn Hiến, valamint mások nem ütköztek meg az ellenséggel, inkább behajtották a lakosságot a városba, s sietősen levelet küldtek, hogy figyelmeztessenek a veszedelemre.

八月，占城國王槃羅茶全親出水步象馬十餘萬襲化州。化州守邊將范文顯等戰不敵，驅民入城飛書告急。<sup>16</sup>

1471-ben Lê Thánh Tông császár hatalmas erejű ellentámadásra szánta el magát, s a döntő jelentőségű hadjárat a csam főváros, Vijaya elfoglalásával, valamint a csam uralkodó, Trà Toàn fogságba esésével zárult.

[A Hồng Đức-időszak második esztendejében] A második hónap kezdetén, az ötödik napon Trà Toàn megparancsolta, hogy öccse, Thi Nại,<sup>17</sup> valamint hat magas rangú minisztere elefántokat és ezer katonát parancsnokolva, titokban megközelítsék a császár táborhelyét. A hatodik napon a császár elküldte Lê Hy Cát baloldali, könnyű mozgású csapatparancsnokot, Hoàng Nhân Thiêm-et, továbbá az előőrsök parancsnokaként Lê Thê-t és Trịnh Văn Sái-t, valamint másokat, hogy ötszáz hajóval és harmincezer válogatott katonával [Tân] Áp és [Cựu] Tọa kikötőiből<sup>18</sup> elindulva, sietősen keljenek át a tengeren, titokban hatoljanak be Sa Kỳ kikötőjébe,<sup>19</sup> s állítsanak sáncokat, hogy elvágják a haramiák visszaútját. A csamok nem szereztek tudomást minderről. A hetedik napon a császár

<sup>15</sup> *Đại Việt sử ký toàn thư* bản kỷ 12: 50b.

<sup>16</sup> *Đại Việt sử ký toàn thư* bản kỷ 12: 54a–b.

<sup>17</sup> Talán elírásról van szó, mivel, ahogy a hadjárat későbbi eseményeiből is kiderül, Thi Nại a fővároshoz közeli kikötőváros neve volt. A legvalószínűbb, hogy a vietnami krónikákban Bàn La Trà Toàn 槃羅茶遂, míg a kínai szövegekben Pan-luo-cha-yue 槃羅茶悅 és Pan-luo-cha-sui 槃羅茶遂 néven is előforduló őcsről van szó, aki a hadjárat során szintén vietnami fogságba esett.

<sup>18</sup> Egymáshoz közeli, egykori kikötővárosok Quảng Nam tartományban.

<sup>19</sup> Sa Kỳ kikötővárosa Quảng Ngãi tartomány Bình Sơn járásában.

vezetésével több mint ezer hajó, valamint hétszázezer válogatott katona hagyta el Tân Ấp és Cự Toạ kikötőit. Felállították az Ég Fiának lobogóját, s hangos dobszóval elindultak. A titokban elküldött előőrs, Nguyễn Đức Trung gyalogsági parancsnok vezetésével, rejtőzve menetelt a hegyek lábainál. A haramiák parancsnoka távolról meglátta a táborunkat, hatalmas vereséget szenvedtek, majd egymást taposva, zűrzavarosan bemenekültek Chà Bàn-ba. Mikor a seregek elérték a Mồ Nô-hegyet,<sup>20</sup> [Lê] Hy Cát, valamint mások seregeinek elvágta az útját. Fejetlenség támadt, majd [a támadók] elmenekültek a magas hegyeken keresztül, s gyalogos emberek, lovak, hadi felszerelések, valamint holttestek lepték el a mezőket. Lê Niệm, Ngô Hồng, valamint mások, a seregekkel támadást intéztek, megölték főparancsnokukat, s a többiek mind rémulten szétszéledtek. A császár akkor elérte Mễ Cẩn-t, seregeivel betört, lefejeztetett több mint háromezret, s foglyul ejtett több mint hatvan embert. Trà Toản, értesülvén öccse vereségéről és meneküléséről, megrettent, s elküldte bizalmas emberét, hogy megadásért könyörögjön. A császár csakugyan követeket küldött, akik elmentek, majd visszatértek, ám nem született megállapodás. A huszonhetedik napon a császár önmaga vezette a seregeket. Megtámadták és leverték Thi Nại városát, s több mint száz embernek fejét vették. A huszonnyolcadik napon a császár előrenyomult, s körbezárta Chà Bàn városát. A huszonkilencedik napon elérték a város alá, s nagy erővel körülvették. A harmadik hónap kezdetén, annak első napján a Chà Bàn városában fogságba esett több mint harmincezer embernek fejét vették, negyvenezer ember, valamint Trà Toản fogságba került, majd visszavontuk a seregeket.

[...]

A császár megparancsolta Ngô Nhạn parancsnoknak, hogy a békét kérő haramiát, Bô Sãn Ha Ma-t hozzánk vezesse. Mikor elrendelték, hogy a békéért könyörgő [küldöttség által ajándékba hozott] értéktárgyakat és eszközöket szemlére tegyék, azok [olyan tárgyak voltak, melyek] nem fordulnak elő a mi országunkban. Đổ Hoàn parancsnokot utasították, hogy nevezze meg azokat. Akadt közöttük egy ezüstdobozka, amelynek alakja kardhoz volt hasonlatos. A császár megkérdezte, miféle tárgy az. [Đổ] Hoàn azt a választ adta arról a csam tárgyról, hogy országuk uralkodói már a régi időktől fogva okvetlenül rendelkeznek ilyen eszközzel, melyet fiaikra és unokáikra hagyományoznak. [Bô Sãn] Ha Ma nem más, mint Trà Toản atyai nagybátyja. Quân Thuận hadserege fogságba ejtette Trà Toản-t, s a császár színe elé vezették. Leborult a földre, majd térddepelt, s tolmács segítségével [a császár] azt kérdezte tőle: „Te volnál a

<sup>20</sup> Sa Kỳ kikötővárosa mellett.

csamok uralkodója?” Az így válaszolt: „Az volnék” A császár így beszélt: „Ki vagyok én?” Az így válaszolt: „Ha felnézek kiválóságodra, tudom, hogy a császár vagy.” A császár így beszélt: „Hány fiad van?” Az így válaszolt: „Több mint tíz fiam van.”<sup>21</sup> Đổ Hoàn így szólt: „Könyörgését látván a kegyelemért, kérném Felségedet, hogy ne ölesse meg.” A császár így szólt: „Fegyverek között félni kell attól, hogy sebesülés ér, ám szerencsére épségben átadták [a foglyot], s ez őszintén megnyugvást jelent szívemnek.” Azután Trà Toàn-t elvitték a palotából, s egy a táboron kívüli apró hajlékban szállásolták el. Kísérői kissé ingerülten tuszkolták ki felé [Trà Toàn-t], ezért a császár így szólt: „Akit elvezettek éppen, egy ország uralkodója, hogyan bánhattok ilyen faragatlanul vele?” Két nappal Chà Bàn legyőzését követően, a császár nyomban visszavonta a seregeket. Mivel a Trà Toàn szállítására rendelt hajó szűknek bizonyult, a császár nem engedte fel rá annak feleségeit és ágyasait. Megparancsolta, hogy közülük válasszanak ki kettőt, akik elkísérik, a többit, megérkezvén a fővárosba mind visszaküldték. Trà Toàn felesége Bí Cai lánya volt, aki [korábban] unokahúgával együtt [Trà Toàn] bátyjának, Bàn La Trà Duyết-nek a felesége volt, ám Trà Toàn paráználkodott vele.

二月初五日，茶全令弟尸耐及大臣六人將兵象千人潛來近帝營。六日帝密令左游擊將軍黎希葛、黃仁添及前鋒將軍黎勢、鄭文洒等將舟五百餘艘精兵三萬夜出厭坐海口急渡海潛入沙奇海門立壘築城截賊歸路。占人不之知七日，帝親率舟師一千餘艘精兵七十餘萬出新厭藉坐二海口，樹天子旗鼓噪而進。前密令步兵將軍阮得忠率步兵潛行山脚。賊將望見御營遂大潰率相躡藉走入閩槃。行至募奴山忽見希葛軍等已截啼路倉惶失據橫踰高山脚人馬軍資僵尸滿野。黎念、吳洪等縱兵擊之斬大將一人餘皆驚散。時帝至米芹縱兵進擊斬首三百餘級，生擒六十餘人。茶全聞弟敗走，乃大驚懼遣其親信奉乞降。帝亦遣使往來無間。二十七日，帝親率大軍攻破尸耐城，斬首百餘級。二十八日，帝進兵圍閩槃城。二十九日，直抵城下，圍之數重。三月初一日，閩槃城陷俘獲三萬餘人斬首，四萬餘級生擒茶全還班師。

[...]

帝命旨揮吳鴈引降賊逋產訶摩至。且令陳列求降貨財器用非我國所有，命尉杜環歷指其名。有銀匣形如劔，上問是何物也。環對曰占物自古為國主必有此器，傳之子孫。訶摩乃茶全之伯父。順任軍生擒茶全引至上前。俯伏而跪譯問曰：「爾占主歟？」對曰：「是也。」上曰：「君乎？」對曰：「臣望見封采已知其為聖上矣。」上曰：

<sup>21</sup> Lê Thánh Tông e kérdésére adott válaszában Trà Toàn a „fiam” 子 szó helyett az „utolsó leheletem” 殘息 kifejezést használja, s ez alighanem arra utal, hogy nem számított a vietnami uralkodó kegyelmére.

「爾子幾人乎？」對曰：「臣之殘息有十餘人。」杜環曰：「彼乞憐為臣願陛下待以不死。」上曰：「鋒鏑下之恐爾遇害幸能生致實慰我心。」乃命茶全出鎮殿。司外小葺居之。左右扶去稍急。上曰：「徐引去彼乃一國主，豈何如是窟迫乎。」初二日，上以闍槃已破即語班師。上以茶全所乘船窄不容妻妾，令擇二人與偕餘至京師盡還之。茶全妻乃貴該女與女姪皆其兄槃羅茶悅之妻而茶全烝之。<sup>22</sup>

A vietnami győzelem híre eljutott Kínába, s a császár értesült a csam uralkodó fogságba eséséről is. A kínai értelmezésből jól látható, hogy a Ming-udvar alighanem a csam követek beszámolóiból nyert információk alapján próbálta követni az események alakulását, akik érthető módon, szót sem ejtettek uralkodójuk 1469-ben, majd 1470-ben indított hadjáratairól. A Kína szomszédságában megerősödött Đại Việt komoly fejtörést okozott az udvar számára, s az erőviszonyok alakulását jól mutatja, hogy Xianzong császár, az ügy kényessége, s az esetleges tekintélyvesztés miatt, elvetette a komolyabb retorziók alkalmazásának lehetőségét a vietnami uralkodóval szemben.

A Chinghua-időszak ötödik esztendejében [1469] adót küldtek. Akkoriban Annan orrszarvúakat, elefántokat és értéktárgyakat követelt Zhan-cheng-től, valamint azt, hogy ugyanúgy szolgálják őket, mint a Mennyei Udvar [vagyis Kínát]. Zhancheng nem engedelmeskedett, ezért nagy erővel hadjáratot indítottak és megtámadták őket. A hetedik esztendőben [1471] feldúlták országukat, rabul ejtették Pan-luo-cha-quan királyt, valamint családjának több mint ötven különféle tagját, elragadták pecsétjét és jelvényeit, szörnyű tűzvészt keltettek és fosztogattak, majd elfoglalták földjét. A király öccse, Pan-luo-cha-yue a hegyekbe menekült, s követséget küldött, hogy beszámoljon a csapásról. A Hadügyminisztérium azt tanácsolta: „Annan bekebelezte és magába olvasztotta országukat. Amennyiben nem büntetjük meg őket, nem csupán Zhancheng hűségét veszítjük el, hanem féltő, hogy még bátorítjuk is Annan önkényeskedő hajlamait. Helyénvaló volna, hogy hivatalnokokat küldjünk, kik átadják a parancsot, s kihirdetik az utasítást, hogy engedjék haza a királyt, s hozzátartozóit. A császár tartott tőle, hogy Annan majd ellenszegül a parancsnak, ezért inkább úgy rendelkezett, hogy mikor az adót hozó követek legközelebb megérkeznek [Annan-ból], bíráló parancsokkal lássák el őket.

成化五年入貢。時安南索占城犀象、寶貨，令以事天朝之禮事之。占城不從，大舉往伐。七年破其國，執王槃羅茶全及家屬五十餘人，劫印符，大肆焚掠，遂據其地。王弟槃羅茶悅逃山中，遣使告難。兵部言：「安南吞并與國，若不為處分，非惟失占城歸附之

<sup>22</sup> *Đại Việt sử ký toàn thư* bản kỷ 12: 61b–63b.

心，抑恐啟安南跋扈之志。宜遣官齋敕宣諭，還其國王及眷屬。」  
帝慮安南逆命，令俟貢使至日，賜敕責之。<sup>23</sup>

A fogságba esett csam uralkodó, Trà Toàn még a vietnami főváros felé vezető hajóút során halálát lelte, s feje – akárcsak egykor Ché Bông Nga<sup>24</sup> halálát követően – a vietnami győzelem fontos szimbóluma lett, amelyet közszemlére tettek.

A csam uralkodó, Trà Toàn az aggodalom és az ellenállás következtében betegségbe esett, majd meghalt. Fejét levágták, testét elhamvasztották, majd beszórták a folyóba. A fejét tovább szállították, a hajó orrára pedig selyemzászlót állítottak, melyre ezt írták: „Chiêm Thành legfőbb bűnöse, Trà Toàn feje”, hogy az Égalatti értesüljön róla.

占主茶全以憂悖成疾至是死。斬其首焚其尸投于江，載其首以行又於船頭樹帛旗題曰：「占城元惡茶全之首」使天下知之。<sup>25</sup>

[...]

A huszonkettedik napon a hadifoglyokat felajánlották az ősök templománál. A csam uralkodó, Trà Toàn megszerzett fejét, valamint a hadifoglyokat, a haramiák levágott füleit elrettentésül nyomban közszemlére tették Lam Kinh-ben.<sup>26</sup>

二十二日，獻俘于太廟。以所得占主茶全首及俘獲賊馘訊醜告籃京。<sup>27</sup>

## KÍNAI FORRÁSOK A VIJAYA BUKÁSÁT KÖVETŐ IDŐSZAKRÓL

A Csampá elleni 1471-es támadásról a kínai udvar az elhurcolt csam uralkodó öccsének beadványa révén értesült. Pan-luo-cha-yue 槃羅茶悅 a vietnami se-regek előtt a hegyek közé menekült, majd követséget küldött a kínai fővárosba, s azt kérte, hogy ismerjék el országuk új uralkodójának. Pan-luo-cha-yue király beadványát az alábbiak szerint örökítették meg a kínai szövegek.

A Chenghua-időszak hatodik esztendejében [1470] Annan ország királya, Li Hao [Lê Hạo]<sup>28</sup> hadat viselt Zhancheng ellenében. A Zhancheng-

<sup>23</sup> *Mingshi* 324: 8388.

<sup>24</sup> A vietnami krónikák beszámolója szerint Ché Bông Nga levágott fejét a győztes hadvezérek egy dobozba zárva küldték el a vietnami uralkodónak.

<sup>25</sup> *Đại Việt sử ký toàn thư* bản kỷ 12: 65a.

<sup>26</sup> A mai Thanh Hóa tartomány Thọ Xuân járásában.

<sup>27</sup> *Đại Việt sử ký toàn thư* bản kỷ 12: 65a.

<sup>28</sup> Vagyis Lê Thánh Tông császár (uralk. 1460–1497).



beli Pan-luo-cha-quan akkoriban halt meg, s öccse, Pan-luo-cha-yue lépett örökébe, akinek beadványa így szólt: „Annan országának küldöttei orrszarvúszarvat, elefántokat és drágaságokat követeltek, ám mivel nem engedelmeskedtünk, seregeikkel ostrom alá vették országunkat, s elhurcolták bátyámat, sőt még feleségeit és gyerekeit is, összesen több mint ötven főt. Elrabolták drágaságainkat és pecsétjeinket, felégették és lerombolták a lakóépületeket, meggyilkoltak több mint háromszáz főnyi katonát és köznépet, számolatlanul elhurcolták a férfiakat és asszonyokat, s most küldötteik felügyelik és őrzik országunk területét. Időlegesen én felügyelem az ország ügyeit, ezért könyörögve kérem, hogy adományozzanak nekem pecsétet, s avassanak királlyá, továbbá utasítsák Annan-t, hogy engedje szabadon az országból elhurcolt férfiakat és asszonyokat.”

成化六年，安南國王黎灝與占城交兵。時占城盤羅茶全卒，其弟槃羅茶悅嗣立，奏稱：「安南國差人索取犀象寶物，不從，起兵攻圍本國，捉拏臣兄連妻小五十餘口，搶劫寶印，燒毀房屋，殺死軍民三百餘口，擄去男婦不計其數，差人占守本國地方。臣暫管國事，乞為賜印封王及勅安南放出擄國男婦人口。」<sup>29</sup>

A kínai udvar végül eleget tett Pan-luo-cha-yue kérésének, s 1473-ban követiséget küldött Csampába, hogy az újdonsült uralkodót királlyá avassák. Mikor a delegáció megérkezett az ország partjaihoz, a vietnami hódítók nem engedték partra szállni őket. Hogy a kialakult helyzetről tájékozódjanak, tolmácsokat küldtek ki, akik kísérletet tettek rá, hogy kapcsolatba lépjenek a kínai felavatásra váró királlyal, ám a helyiektől azt az információt kapták, hogy a vietnamiak az előző uralkodóhoz hasonlóan, őt is elhurcolták. A *Shuyu Zhouzi lu* így számol be a kínai küldöttség érkezéséről:

A kilencedik esztendőben [1473] a császár meghagyta a Munkaügyi Hivatal jobboldali vezető cenzorának, Chen Jun-nek, hogy vigye el a parancsot Zhancheng országába, avassa Pan-luo-cha-yue-t királlyá, s oszlassa el az Annan által támasztott akadályokat. [Chen] Jun és társainak beadványa így szólt [később a küldetésükről]: „Jómagam és társaim megkaptuk a parancsot, s a tizedik esztendő [1474] első hónapjának tizenkilencedik napján elértük Zhancheng-et. Xinzhou kikötőjét teljes mértékben Annan-beli emberek tartották ellenőrzésük alatt, s nem engedtek bennünket belépni [az országba]. Megértettük, hogy a barbárok nem engedelmeskednek, ezért megparancsoltuk Man Yuan tolmácsnak, valamint másoknak, hogy követségben Zhancheng országába menjenek. Mikor [Man] Yuan és a többiek visszatértek, jelentést tettek. A helyiek arról számoltak be

<sup>29</sup> *Shuyu Zhouzi lu* 7: 256.

nekik, hogy a kikötőt [vagyis Xinzhou-t] Zhancheng királya adta vissza Annan ország királyának, majd mindenhova határjelölő táblákat és öröket állítottak. Mások saját szemükkel látták a királyt a Ling-hegyen. Ekkor továbbhajóztunk, s a Ling-hegy előtt elterülő tengeren lehorgonyoztunk, majd Man Yuan-t és másokat elküldtük, hogy felhágjanak a hegyre, s tegyenek látogatást [Zhancheng királyánál]. A keresett Pan-luo-cha-yue királynak valójában nyomát sem lették. Mikor visszatértek, arról számoltak be, hogy a hegyen menekült katonákkal találkoztak, akik elmesélték, hogy Pan-luo-cha-yue-t és egész családját elhurcolták az Annan-iak, földjeiket pedig mind elragadták, s nevét Jiaonan körzetre változtatták.

九年，上命工科右給事中陳峻等賚勅往占城國，封槃羅茶悅為王，為安南阻絕。峻等上疏曰：「臣等奉命于十年正月二十九日到占城。新洲港口把守俱是安南番人，不容進入。臣等見得蠻人不遜，令通事滿源等諭以出使占城國緣由。源等回報。番人言說，此港占城王退還我的安南國王，各立界牌把守，他自見在靈山為王。開船到靈山海面下碇，隨令滿源等上山訪問。要見槃羅茶悅，有無實跡。回還報說山中遇見避兵人說，槃羅茶悅一傢俱被安南虜去，地方盡數占奪，改為交南州名色。<sup>30</sup>

Ugyan a vietnami uralkodó később tagadta a Pan-luo-cha-yue foglyul ejtésével kapcsolatos vádakát, a vietnami krónika mégis tökéletesen egybecseng a kínai követség által gyűjtött információkkal. A *Khâm Định Việt sử Thông giám cương mục* részletesen elmeséli az általuk Trà Toại 茶遂 néven említett uralkodó elfogatását az 1471-es hadjárat során:<sup>31</sup>

[A Hồng Đức-időszak második esztendejében] Télen, a tizenegyedik hónapban a Chiêm Thành-beli Trà Toại szembeszállt, ezért elküldtük a barbárokat megbékítő tábornokot, Lê Niệm-et, hogy hadjáratot vezessen ellene, s megbékítse. Ezt megelőzően, mikor a csam uralkodót, Trà Toàn-t elfogtuk, öccse, Trà Toại a hegyek közé menekült, majd követséget küldött, hogy nehézségeiről beszámoljon a Ming [udvarnak], s felavatást kérjen tőlük. A császár elküldte Lê Niệm barbárokat megbékítő tábornokot, aki harmincezer katonát vezetve indított hadjáratot ellene, majd elfogta Trà Toại-t és követőit, s a fővárosba szállította őket.

冬十一月，占城茶遂反，遣平羗將軍黎念討平之。先是，占主茶全既被擒其弟槃羅茶遂逃入山中，遣使告難于明請封。帝復命黎念為平羗將軍領兵三萬往征之，擒茶遂及落部送京師。<sup>32</sup>

<sup>30</sup> *Shuyu zhousi lu* 7: 256.

<sup>31</sup> Az eseményről beszámol a *Đại Việt sử ký toàn thư* is (bản kỷ 12: 72a).

<sup>32</sup> *Khâm Định Việt sử Thông giám cương mục*: chính biên 22: 28a–b.

A vietnami hadjáratot követően minden bizonnyal zűrzavaros időszak köszöntött Csampára, amelynek során számos tábornok, egykori miniszter, vagy a királyi család tagjai egyaránt uralkodónak nevezhették magukat az egykori ország különböző területein. Trà Toàn egykori tábornoka, bizonyos Bô Tri Tri 逋持持, délre, Pāṇḍuraṅga-ba távozott,<sup>33</sup> s ott rendezkedett be, majd hatalmát sikerült elismertetnie Đại Việt-tel is.

Mikor Trà Toàn fogságba esett, tábornoka, Bô Tri Tri elmenekült Phiên Lung-ba. Elfoglalta földjeiket, s Chiêm Thành urának nevezte magát. [Bô] Tri Tri megszerezte országuk egyötödét, követséget küldött, alattvalónknak nevezte magát, s adót küldött, mi pedig királynak neveztek ki. A császár továbbá Hoa Anh és Nam Bàn<sup>34</sup> királyának is kinevezte. Mindhárom országot zsarnokként béklyóba kötötte.

茶全既被擒，其將逋持持走至藩籠，才處其地稱占城主，持持得國五分之一使使稱臣入貢乃封為王。帝又封華英、南蟠王，凡三國以霸縻之。<sup>35</sup>

A vietnami hódítás, és a nyomában kialakult helyzet megértése láthatóan gondot jelentett a kínai udvar számára, s tapasztalhatunk némi bizonytalanságot a vietnami krónikák beszámolóiban is. Az időszak eseményeinek pontos feltárása meglehetősen problematikus, hiszen a legrészletesebb leírás, amely a *Shuyu zhouzi lu* című munkában található, éppen a kínaiak által kérdőre vont vietnami uralkodó, Lê Thánh Tông beadványából származik. A vietnami történeti szövegek leírásaival párhuzamosan olvasva ezt a szöveget, azonnal láthatóvá válik, hogy a vietnami fél próbálta más színben, a csam támadások miatt elkerülhetetlenné vált válaszcsepásként feltüntetni a hadjáratot. A beadványában leírt események hitelességét nagyban megkérdőjelezi az a tény, hogy benne számos nyilvánvaló ferdtetés fellelhető, így például a vietnami fogságban meghalt Pan-luo-cha-quan (vietnami változatban Bàn La Trà Toàn) meggyilkolásával öccsét, a később szintén fogságba eső Pan-luo-cha-yue-t vádolta meg.

[Pan-luo-cha-quan] személyesen vezette az elefántokat és a lovasságot, s azt tervezte, hogy megtámadja Yizhou-t [Nghĩa Châu].<sup>36</sup> Elküldte öccsét,

<sup>33</sup> A mai Phan Rang (Ninh Thuận tartomány).

<sup>34</sup> Az 1471-es hadjárat győzelmét követően, a legyőzött Csampá területét először három részre osztották, ezek a Chiêm Thành, Hoa Anh és Nam Bàn neveket kapták. Lásd *Khâm Định Việt sử Thông giám cương mục*: chính biên 22: 3b. Hoa Anh nagyjából Cổ Lũy, míg Nam Bàn Vijaya környékét jelentette. Maspero 1928: 240.

<sup>35</sup> *Đại Việt sử ký toàn thư* bản kỷ 12: 63b.

<sup>36</sup> Nghĩa Châu területe még az 1402-es békeszerződések során került Đại Việt kezére.

Pan-luo-cha-sui-t,<sup>37</sup> hogy parancsnokolja a könnyű mozgású katonákat előőrseként, majd [Pan-luo] Cha-quan a nyomukban behatolt. [Pan-luo] Cha-sui szívére szégyen nehezedett, s mivel félt tőle, hogy végzetes vereséget szenved, éjjel titokban, katonáival megölette [Pan-luo-cha-quan-t], majd felhúzta a lobogót, s önmagát tette meg királynak. Ettől fogva országukban felfordulás támadt, s az emberek összezavarodtak. Vezetőik erővel független uralmakat alapítottak egymás ellenében, seregeket támasztottak, [a háború során] változtatták szövetségeseiket, s egymást támadták, egyetlen nap sem telt harcok nélkül.

親率象馬，圖欲破臣義州，使其弟槃羅茶遂領游兵先行，茶全繼進。茶遂心報氣挫，懼致喪敗，夜伏健兒殺之行帳，自立為王。自是國內紛紛，人心好亂。頭目割據方面，鞠旅募兵倒戈相攻，殆無虛日。<sup>38</sup>

A történet folytatása hasonló problémákat vet fel. A vietnami beadvány szerzője talán maga is összezavarodott, s két, egymástól eltérő személyként tüntette fel az egymással azonos Pan-luo-cha-yue és Pan-luo-cha-sui 槃羅茶遂 királyokat. Ez utóbbi gyilkosaként fiát, Cha-zhi-tai-lai-t 茶質苔來<sup>39</sup> próbálta beállítani. Pan-luo-cha-yue, a vietnami történetírás szerint, fogolyként tűnt el a vietnami fővárosban, s úgy tűnik, hogy Lê Thánh Tông egyik csam uralkodó eltüntetéséért sem kívánt felelősséget vállalni a kínai császár számonkérése során. A *Đại Việt sử ký toàn thư* még arról is beszámol, hogy a csam uralkodó mintegy harminc esztendeig raboskodott a vietnami fővárosban, majd fia menekítette vissza földi maradványait egykori otthonába:

Korábban, a Hồng Đức-időszak első esztendejében [1470]<sup>40</sup> Thánh Tông személyesen vezetett hadjáratot Chiêm Thành ellen, s fogságba ejtette Trà Toại-t feleségeivel és fiaival, s velük tért vissza országunkba. A Bảo Khánh kapun kívül telepítették le őket, s [itt] éltek csaknem harminc esztendeig. A Cảnh Thống-időszak [1498–1504] éveiben fia, Trà Phúc ellopta apja, Trà Toại csontjait, majd elmenekült, és visszatért országukba, hátrahagyva egy nővérét a tűzvészben (korábban *shangsheng* hangsúllyal futótűzet jelentett),<sup>41</sup> aki ekkor halálát lelte.

<sup>37</sup> A szövegrészletek összesítése után egyértelművé válik, hogy a kínai szövegekben említett Pan-luo-cha-yue (vietnami olvasata Bàn La Trà Duyệt) és Pan-luo-cha-sui (vietnami olvasata Bàn La Trà Toại) egy és ugyanazon személy.

<sup>38</sup> *Shuyu zhousi lu* 7: 257.

<sup>39</sup> A név lehetséges vietnami olvasata Trà Chát Đai Lai.

<sup>40</sup> Az említett hadjárat a valóságban egy évvel később, 1471-ben történt.

<sup>41</sup> A zárójelben szereplő rész kisebb írásjegyekkel, kommentárként szerepel a szövegben.

先是，洪得元年，聖宗親征占城得茶遂妻子歸于本國，置居寶慶門外幾三十年。至景統年間，子茶福盜其父骸骨逃歸其國，留一親姊於兵燹(先上声野火也)時始亡。<sup>42</sup>

A vietnami uralkodó beadványának további részletei szerint Cha-zhi-tai-lai a hegyi törzsek segítségével aratott győzelmet, majd trónra lépett, ám nem tudta egyesíteni elődei országát, s nem volt képes leszámolni a magukat szintén királynak kikiáltó helyi hadurakkal.

Azután a nagyvezér Fan Que<sup>43</sup> és Cha-sui szövetséget kötöttek. Mikor Cha-sui visszatért, s elért Shinai<sup>44</sup> kikötőjébe, Pan-luo-cha-yue fia, Cha-zhi-tai-lai a vezérével együtt, titokban, a *yao*<sup>45</sup> hegyi embereket vezetve, éjjel lesből, bambusz számszerjakkal megtámadták Cha-sui seregeit. A csamok megrettenek, s Cha-sui-t az összezavarodott katonák gyilkolták meg. Cha-zhi-tai-lai önmagát tette meg uralkodónak, majd a fővárost Pinchi-be<sup>46</sup> költöztette. Habár rendeletei szigorúak voltak, az emberek java része mégis lázadást szított ellene, s a hűtlen miniszterek és erőskezű tolvajok között csaknem tíz is akadt, aki vezetőnek nevezte magát. Egyiküket Mo-he-zhi-ma-lao-bing-nek,<sup>47</sup> másikukat Mo-he-zuo-pi-luo-bo-nak<sup>48</sup> nevezték, s ez a két társaság elefántokkal rohamozott, hadakat támasztott, erőszakoskodott alattvalód határvidékén, s a többi is mind elfoglalt más területeket. Az alattvalód által megbízott vezető, Chen Ji [Trần Cực] levelet vitt [Mo-he] Zuo-pi-luo-bo-nak, hogy béketárgyalásokat kezdeményezzünk, s kérelmeztem, hogy enyhítsenek határvidékünk szenvedésein, ám [Mo-he] Zhi-ma-lao-bing megakadályozta, s meggyilkolta.

乃差大頭目范慤與茶遂盟。茶遂歸至屍耐海口，槃羅茶悅子茶質苔來與其頭目潛率徭峒之人，夜伏竹弩攻茶遂軍。占人自驚，茶遂為亂兵所殺。茶質苔來自立為主，移都品持。法令雖嚴，人愈作叛，亂臣強盜自稱為君長者幾十人。有稱摩訶支麻 勞冰者，有稱麻訶

<sup>42</sup> *Đại Việt sử ký toàn thư* bản kỷ 14: 47b.

<sup>43</sup> A név lehetséges vietnami olvasata Phạm Xác.

<sup>44</sup> Minden bizonnyal azonos a kínai szövegek által többnyire Shebinai 設比奈, a vietnami forrásokban pedig Thi Nại 尸耐 néven említett kikötővel a mai Quy Nhon mellett.

<sup>45</sup> A *yao* elnevezés egy hivatalos gyűjtőnév a Kína déli és délnyugati tartományaiban élő, egymással rokon hegyi törzsek meghatározására. Lélekszámuk Kínában ma mintegy 2,5 millióra tehető. Vietnamban *Dao* néven ismerik őket, s az ország ötvennégy hivatalosan elismert nemzeti csoportjának egyikét jelentik. Főként az ország északi részén, a kínai határhoz közeli hegyvidéken élnek, lélekszámuk ma megközelítőleg félmillióra tehető.

<sup>46</sup> Pinchi 品持 helye ismeretlen, nevét máshol nem említik a szövegek. A város nevének lehetséges vietnami olvasata Phẩm Tri.

<sup>47</sup> A név lehetséges vietnami olvasata Ma Ha Chi Ma Lao Bãng.

<sup>48</sup> A név lehetséges vietnami olvasata Ma Ha Tà Bì La Bát.

左皮羅撥者，二黨驅象弄兵，迫臣邊地，其餘亦各據地方。臣差頭目陳極齋書於左皮羅撥議和，求舒邊患，即為支麻勞冰邀殺。<sup>49</sup>

Cha-zhi-tai-lai végül az egyik hadúr, az egykori miniszter, She-li-a-ma 奢里阿麻 elleni háborúskodás során vereséget szenvedett. A győztes She-li-a-ma, további harcok árán újabb területeket szerzett, majd uralkodói címet vett fel, ám halála után öccse, Bo-long-a-ma 波籠阿麻 sikertelenül próbált örökébe lépni. Uralkodását mind alattvalóinak ellenállása, mind a népeiséget sújtó természeti csapások megnehezítették.

A Chinghua-időszak kilencedik esztendejének [1473] második havában Cha-zhi-tai-lai katonáit vezetve megtámadta a lázadó minisztert, She-li-a-ma-t,<sup>50</sup> ám végül She-li-a-ma legyőzte őt. Alattvalód szolgája, Liu Bao [Luu Bào] csakugyan megsebesült. She-li-a-ma önmagát tette vezetővé, s harcok árán megszerezte [országuk] egyik szegletét. Mikor meghalt, öccse, Bo-long-a-ma<sup>51</sup> egyesítette követőit, ám képességei gyengének, ereje pedig kevésnek bizonyult, így nem nyerte el a tömegek szívét. A rákövetkező években áradás és szárazság pusztított, csak kevés gabonát és vetőmagot sikerült betakarítani, s a lakosság számára csupán a hegyi patakok és a hegyek vadállatai nyújtottak megélhetést.

成化九年二月，茶質苔來率兵攻叛臣奢里阿麻，乃為奢里阿麻所敗。臣差劉寶亦被害。奢里阿麻自為君長，爭據一隅。奢里阿麻尋死，族弟波籠阿麻繼續其徒，才弱力微，眾心不附。連年水旱，禾稼寡收，居民皆以潤毛山獸為命。<sup>52</sup>

Valamivel később egy újabb uralkodó, a néhai Pan-luo-cha-quan király unokája, a vietnami támogatást élvező Zhai-ya-ma-fu-an 齋亞麻弗菴<sup>53</sup> kért felavatást a kínai udvartól. Kérésére Xianzong császár követséget küldött országukba, hogy az elvégezze a ceremóniát, ám útjuk során csupán Guangdong-ig jutottak, amikor azt a hírt kapták, hogy a császári felszentelésre váró uralkodó időközben elhunyt, s annak öccse, Gulai 古來<sup>54</sup> felavatásért fordult a császárhoz. A küldöttséget vezető hivatalnokok tartottak tőle, hogy ha dolguk végezetlenül visszatérni kényszerülnek Kínába, elesnek majd a diplomáciai esemény során esedékes gazdag ajándékoktól, valamint a privát üzletelés kínálta nyereségtől, ezért a kedvezőtlen hírek ellenére továbbutaztak eredeti célállomásukra. Csampába érve a helyiek arról számoltak be nekik, hogy Zhai-ya-ma-fu-an öccse, Gulai állt

<sup>49</sup> *Shuyu Zhouzi lu* 7: 258.

<sup>50</sup> A név lehetséges vietnami olvasata Xa Lý A Ma.

<sup>51</sup> Nevének lehetséges vietnami olvasata Ba Lung A Ma.

<sup>52</sup> *Shuyu Zhouzi lu* 7: 258.

<sup>53</sup> A vietnami szövegekben Trai Á Ma Phát Am 齋亞麻弗庵 néven szerepel.

<sup>54</sup> Nevének vietnami olvasata Cồ Lai.

az uralkodó váratlan halálesete mögött, a vietnamiak pedig egy vietnami embert, bizonyos Ti-po-tai-t 提婆苔<sup>55</sup> ültették az ország trónjára. A kínai követek, az arany csábításának engedve, Ti-po-tai-t avatták fel Csampá királyává, s a korrupciós ügy komoly diplomáciai bonyodalmakat eredményezett.

Annan, miután elpusztította Zhancheng-et, még csapatokat is küldött, hogy elfogják Pan-luo-cha-yue-t, s a korábbi király [Pan-luo-cha-quan] unokáját, Zhai-ya-ma-fu-an-t tették meg királynak, s az ország déli határainál fekvő területeket adták át neki. A tizennegyedik esztendőben [1478] adót küldött udvarunkba, s felavatást kért. Parancsba adtuk a vezető cenzor Feng Yi-nek, s a hírnök Zhang Jin-nek, hogy eljáruljanak hozzá, s felavassák. [Feng] Yi és társai sok személyes tárgyat is vittek magukkal, ám mikor Guangdong-ba értek, értesültek róla, hogy Zhai-ya-mo-fu-an meghalt, s öccse Gulai követséget küldött, hogy felavatást kérjen. [Feng] Yi és a többiek aggódtak, hogy üres kézzel térnek majd haza, s elesnek a nyereségtől, ezért sietősen Zhancheng-be mentek. A zhancheng-iek elmesélték nekik, hogy miután az [egykori] király unokája [Zhai-ya-ma-fu-an] felavatást kért, Gulai meggyilkoltatta őt, Annan pedig a parancsokat meghamisítva egy a saját országukba való embert [vagyis egy vietnami], Ti-po-tai-t tették meg királynak. [Feng] Yi és a többiek nem vártak addig, míg jelentést tehetnek, hamarjában a pecsétet és a selymeket átadták Ti-po-tai-nak, felavatták, s megvesztegetésül több mint száz *liang* aranyat fogadtak el. Ezenkívül elmentek Mancijia [Malakka]<sup>56</sup> országába, ott mind eladták személyes tárgyaikat, majd hazatértek. [Feng] Yi a tengeren betegségbe esett és meghalt. [Zhang] Jin elbeszélte dolgaikat, s beszámolt a parancsok meghamisításáról az udvarnak.

安南既破占城，復遣兵執槃羅茶悅，立前王孫齋亞麻弗菴為王，以國南邊地予之。十四年，遣使朝貢請封，命給事中馮義、行人張瑾往封之。義等多攜私物，既至廣東，聞齋亞麻弗菴已死，其弟古來遣使乞封。義等慮空還失利，亟至占城。占城人言，王孫請封之後，即為古來所殺，安南以偽敕立其國人提婆苔為王。義等不俟奏報，輒以印幣授提婆苔封之，得所賂黃金百餘兩，又往滿刺加國盡貨其私物以歸。義至海洋病死。瑾具其事，并上偽敕於朝。<sup>57</sup>

1481-ben Gulai ismételt követséget küldött Kínába a felszentelési kérelemmel, s követei által tisztázta magát a bátyja meggyilkolásával kapcsolatos vádak alól. Mivel az ügyben érintett másik fél véleményét még nem sikerült megismerni, az ügy tisztázatlansága miatt, Gulai kérésének ugyan nem tettek eleget,

<sup>55</sup> Nevének vietnami olvasata Đè Bà Đài.

<sup>56</sup> Mills 1997: 206.

<sup>57</sup> *Mingshi* 324: 8388–8389.

ám követeket küldtek Đại Việt-be, hogy rendre intsék Lê Thánh Tông császárt, valamint felszólítsák az elfoglalt területek visszaszolgáltatására.

A tizenhetedik esztendőben [1481] Gulai követséget küldött és adózott udvarunknak. [A követek] így számoltak be: „Mikor Annan elpusztította országunkat, a király öccse, Pan-luo-cha-yue elmenekült, és a Foling-hegyen húzta meg magát. Mikor az Égi Küldöttek<sup>58</sup> a felhatalmazással megérkeztek, [a királyt] már elragadták a rablók.<sup>59</sup> Én a bátyámmal, Zhai-ya-ma-fu-an-nal hegyek és völgyek között bujdokoltam. Később a banditák megrettentek Égi Hatalmadtól, ezért elküldték embereiket, hogy felkutassák bátyámat, majd visszajuttattak neki régi földjeinkből. Ez magában foglalt öt körzetet, Bangdulang-tól<sup>60</sup> egészen Zhanla-ig.<sup>61</sup> Bátyám nem sokáig igazgathatta országát, mivel kis idő múltán elhunyt. Én léptem örökébe, ám nem merészelem önmagamra ruházni [a hatalmat]. Feltekintve reménykedem az Ég kegyében, s abban, hogy megbízatást és pecsétet adományoznak [nekem]. Alattvalód országa eredetileg huszonhét vidékből állt, ezek további négy prefektúrára, egy körzetre és huszonnégy járásra tagolódtak. Keleten a tengerig, délen Zhanla-ig, nyugaton a *li* emberek hegyéig, északon Abenlabu-ig<sup>62</sup> ért el, s összesen több mint háromezer-ötszáz *li* volt területe. Könyörögve kérem, hogy rendhagyó módon utasítsd a *jiao* embereket,<sup>63</sup> adják vissza korábbi országunk egészét.” Beadványt küldtek az Igazságügyi Kamarának, hogy megvitassák. Yingguo hercege, Zhang Mao, valamint mások azt kérték, hogy rendhagyó módon két, a császár legszűkebb környezetéből való, befolyásos személy küldésen követként hozzájuk. Ekkor történt, hogy Annan adót hozó követsége éppen hazatérőben volt, így elküldtük Li Hao-nak [Lê Hạo]<sup>64</sup> a parancsokat, a feddést és a rosszallást. Utasítottuk, hogy térítse vissza a földeket, s ne ellenkezzék az udvar parancsaival. A Szertartások Minisztériumának hivatalnokai azután vizsgálat alá fogták [Zhang] Jin-t az önhatalmú felavatás ügyében. Letartóztatták, s börtönbe vetették, majd mikor a körülményeket megismerték, halálos ítéletet hoztak. Akkoriban a Gulai által küldött követ még a hivatalban tartózkodott, s mikor kihallgatták, így beszélt: „Gulai valóban az [egykori] király [Zhai-ya-ma-fu-an] öccse, s a király valóban betegségben lelte halálát, nem gyilkosság áldozata lett. Ti-po-tai-ról viszont nem tudom, hogy kicsoda.” Azután utasítottuk, hogy

<sup>58</sup> Utalás a kínai delegációra, amely Pan-luo-cha-yue királyi kinevezésének ügyében érkezett országukba.

<sup>59</sup> A vietnamiakról van szó.

<sup>60</sup> Pāṇḍuraṅga.

<sup>61</sup> Vagyis Kambodzsáig.

<sup>62</sup> Talán Amāravatī.

<sup>63</sup> Vagyis a vietnamiakat.

<sup>64</sup> Lê Thánh Tông vietnami császár.



a követ visszatérjen Guangdong-ba, várakozzék, míg Ti-po-tai követség megérkezik, s akkor eldönthetővé válik, mi is az igazság. A követ több mint egy esztendőn keresztül várakozott, ám mivel Ti-po-tai-tól nem érkezett követség, utasítottuk, hogy hazatérjen országába.

十七年，古來遣使朝貢，言：「安南破臣國時，故王弟槃羅茶悅逃居佛靈山。比天使齋封誥至，已為賊人執去，臣與兄齋亞麻弗菴潛竄山谷。後賊人畏懼天威，遣人訪覓臣兄，還以故地。然自邦都郎至占臘止五處，臣兄權國未幾，遽爾隕歿。臣當嗣立，不敢自專，仰望天恩，賜之冊印。臣國所有土地本二十七處，四府、一州、二十二縣。東至海，南至占臘，西至黎人山，北至阿本喇補，凡三千五百餘里。乞特諭交人，盡還本國。」章下廷議，英國公張懋等請特遣近臣有威望者二人往使。時安南貢使方歸，即賜敕誥責黎灝，令速還地，毋抗朝命。禮官乃劾瑾擅封，執下詔獄，具得其情，論死。時古來所遣使臣在館，召問之，云：「古來實王弟，其王病死，非弑。提婆苔不知何人。」乃命使臣暫歸廣東，俟提婆苔使至，審誠偽處之。使臣候命經年，提婆苔使者不至，乃令還國。<sup>65</sup>

A kínai udvar 1484-ben előbb kísérletet tett rá, hogy a megvesztegetés útján elnyert felhatalmazással járó pecsétet visszaszerezze Ti-po-tai-tól, ám ennek sikertelenségét követően, tartva az új jelvények lehetséges elvesztésétől, Gulai-t hívták, hogy a kinevezésért ő maga járuljon el Kínába. Gulai végül családjával együtt, Laoszon keresztül<sup>66</sup> érkezett meg Hainan szigetére, ahol megkapta a korábban kért királyi felszentelést. Hogy hazautjának biztonságát garantálják, egy kisebb hajóhad kísérte el visszatérése során, s így Đai Viêt sem tett kísérletet rá, hogy megakadályozza ebben.

A huszadik esztendőben [1484] megparancsoltuk Gulai-nak, hogy békítse meg és utasítsa Ti-po-tai-t, hogy adja vissza az eredetileg a királynak küldött pecsétet, s ezáltal bocsánatot nyerhet a hamis felavatás elfogadásának vétségére, s kineveztetik vezetőnek. Ti-po-tai nem engedelmeskedett a parancsnak, így elküldtük a vezető cenzor Li Mengyang-ot és a hírnök Ye Ying-et, hogy Gulai-t avassák országuk királyává. [Li] Mengyang és mások így számoltak be: „Zhancheng veszélyes és távoli, Annan pedig még mindig seregeket alkalmaz, Ti-po-tai ráadásul elragadta földjeiket. Ha akár csak egy kicsit is elővigyázatlanok volnánk, csorba eshet tekintélyünkön. Helyénvaló volna, ha érkező követeknek megparancsolnánk, adják át az utasítást Gulai-nak, hogy menjen Guangdong-ba, s ott

<sup>65</sup> *Mingshi* 324: 8389.

<sup>66</sup> A szövegből nem derül ki pontosan a laoszi kitérő oka. Elképzelhető, hogy ezen a vidéken rejtőzködött a vietnamiak elől, vagy esetleg erre, Laoszon keresztül, szárazföldön átkelve Kínába, vezetett a biztonságosabb út.

vegye át a megbízatást. Ezzel egy időben utasítani kellene Annan-t, hogy tanúsítson megbánást.” Szavai szerint jártak el. Gulai akkor Laozhua-ból,<sup>67</sup> a családjával együtt Yazhou-ba<sup>68</sup> ment. [Li] Mengyang [ott] elvégezte a felavatást, majd visszatért. Gulai személyesen is el kívánt látogatni a császári udvarba, hogy beadványt nyújtson be Annan vétkeiről. A huszonharmadik esztendőben [1487] Song Min főparancsnok kihallgatta. Az udvari tanácsadók azt javasolták, hogy egy nagy hatalmú miniszter nyújtson neki bátorítást, továbbá sürgesse Annan-t, hogy állítsa vissza országukat és uralkodói vonalukat, s fogadja Gulai-t, hogy visszatérhesen Zhancheng-be. A császár helybenhagyta mindezt, s megparancsolták a nanjing-i vezető alcenzornak, Tu Yong-nak, hogy elmenjen hozzájuk. Mikor [Tu Yong] megérkezett Guandong-ba, hamarjában átadta az utasításokat Annan-nak, s felvilágosította őket a szerencsétlenség és a szerencse [okairól]. Kétezer markos embert gyűjtött, s húsz tengerjáró hajót szerelt fel, hogy Gulai-t védelmezzék, mikor hazatér országába. Annan elfogadta a nagy hatalmú miniszter, [Tu] Yong különleges követségét, s nem merészelt ellenszegülni, így Gulai hazatérhetett.

二十年敕古來撫諭提婆苔，使納原降國王印，宥其受偽封之罪，仍為頭目。提婆苔不受命，乃遣給事中李孟暘、行人葉應冊封古來為國王。孟暘等言：「占城險遠，安南構兵未已，提婆苔又竊據其地，稍或不慎，反損國威。宜令來使傳諭古來，詣廣東受封，并敕安南悔禍。」從之。古來乃自老撾挈家赴崖州，孟暘竣封事而返。古來又欲躬詣闕廷，奏安南之罪。二十三年，總督宋旻以聞。廷議遣大臣一人往勞，檄安南存亡繼絕，迎古來返占城。帝報可，命南京右都御史屠瀟往。至廣東，即傳檄安南，宣示禍福。募健卒二千人，駕海舟二十艘，護古來還國。安南以瀟大臣奉特遣，不敢抗，古來乃得入。<sup>69</sup>

1488-ban, majd 1489-ben újabb követségeket küldtek Kínába, s a nem szűnő vietnami támadások miatt emeltek panaszt. A második alkalommal maga a király öccse, Bu-gu-liang 卜古良<sup>70</sup> vezette a delegációt, ám a kínai fél egyértelműen elutasította a katonai segítség és a fegyveres beavatkozás lehetőségét, s figyelemztetést sem küldött a vietnami udvarnak, egyszerűen csak az ügy önerőből történő megoldására, valamint a jószomszédi viszony helyreállítására szólította a csamok uralkodóját.

<sup>67</sup> Laoszból.

<sup>68</sup> Egykori város Hainan szigetén, a mai Sanya közelében.

<sup>69</sup> *Mingshi* 324: 8389–8390.

<sup>70</sup> Nevének lehetséges vietnami olvasata Bóc Cồ Lương.

Következő esztendőben, a Hongzhi-időszak első évében [1488] követiséget küldtek, s adót hoztak. A második esztendőben [1489] elküldték [a király] öccsét, Bu-gu-liang-ot, ki mikor Guangdong-ba ért, így szól: „Annan továbbra is támadásokat és betöréseket intéz, könyörögve kérjük, hogy akárcsak a Yongle-időszakban, egy tábornok küldessen, hogy megvédelmezzon bennünket.” A főparancsnok Qin Hong meghallgatta őt. A Hadügyi Minisztérium ekként nyilatkozott: „Annan és Zhancheng mindketten szerepelnek az *Ősök intelmeiben* a meg nem támadható országok közt. A Yongle-időszakban seregek élén tábornokokat küldtünk, hogy elrendezzük a Li rablókat,<sup>71</sup> akik gyilkolás és zendülés bűnével éltek, nem pedig azért, mert határvitánk lett volna velük. Mostanság Li Hao [Lê Hạo] megújította adóit, s tiszteletet mutat. Gulai személyesen szenvedte el a megaláztatást, és túlzott érzelmeket táplál, nem támaszkodhatunk egyedül az ő beszámolójára, hogy seregeket küldjünk egy meg nem támadható országba. Helyénvaló volna utasítani a védelmi hivatalnokokat, hogy írásban válaszoljanak, melyben elmondják, hogy mikor a *jiao* emberek meggyilkolták a király fiát, Gu-su-ma-t, a király seregei élén győzedelmeskedett fölöttük, így a gyűlölködés szülte szégyen eltöröltett. A királynak törekednie kellene, hogy önmagát megerősítse, tökéletesítse kormányzását, megnyugtassa és együtt érezzen országának népével, szilárdan őrizze határait, s Annan-nal megújítsa a jószomszédi viszonyt. Mivel a további gyanúsítgatások csekélyek, teljesen el kell vetni őket. A régmúlt időkben példa nélküli, hogy [egy király] nem képes önmaga megerősítésére, s csupán az Udvar [vagyis Kína] támogatásában bízik, hogy az csapatokat küldjön, melyek a tengeren átkelve, a király képviselőjében megoltalmazzák országát.” A császár szavainak megfelelően járt el. A harmadik esztendőben [1490] követet küldtek, hogy az köszönetet mondjon a kegyességért. Miután országuk nyomorúságba és pusztulásba taszította önmagát, népük elhagyatottá és vigasztalanná vált, s adót hozó követjárásaik fokozatosan ritkultak.

明年，弘治改元，遣使入貢。二年遣弟卜古良赴廣東，言：「安南仍肆侵陵，乞如永樂時遣將督兵守護。」總督秦紘等以聞。兵部言：「安南、占城皆『祖訓』所載不征之國。永樂間命將出師，乃正黎賊弒逆之罪，非以鄰境交惡之故。今黎灝修貢惟謹，古來膚受之愆，容有過情，不可信其單詞，勞師不征之國。宜令守臣回咨，言近交人殺害王子古蘇麻，王即率眾敗之，仇恥已雪。王宜自強修政，撫卹國人，保固疆圉，仍與安南敦睦修好。其餘嫌細故，悉宜捐除。倘不能自強，專藉朝廷發兵渡海，代王守國，古無是

<sup>71</sup> Utalás Hò Quý Ly-re (Lê Quý Ly 黎季犛), a Hò-dinasztia 胡 egykori alapítójára.

理。」帝如其言。三年遣使謝恩。其國自殘破後，民物蕭條，貢使漸稀。<sup>72</sup>

1499-ben az idősödő Gulai azzal a rendhagyó kéréssel fordult a kínai udvarhoz, hogy korára, valamint a továbbra is fennálló vietnami fenyegetésre való tekintettel fiát, Sha-gu-bu-luo-t 沙古卜洛<sup>73</sup> avassák országuk királyává. A császár, tanácsadóinak javaslatára elutasította a kérést, s mivel a két ország közötti elhúzódozó háborúskodás ügyeit követhetetlennek ítélte, tartózkodott mindennemű beavatkozástól.

A tizenkettedik esztendőben [1499] az általuk küldött követek így számoltak be: „Az országunkhoz tartozó Xinzhou kikötőjének földjét Annan továbbra is birtokában tartja, a szerencsétlenségek nem csillapodnak. Alattvalód már megöregedett, ezért kérném, hogy mielőtt még elérne a halál, legidősebb fiam, Sha-gu-bu-luo örökölhesse a felhatalmazást, így később meg tudja majd védelmezni országát.” Az udvari tanácsadók így nyilatkoztak: „Mindaz, hogy Annan szerencsétlenséget hoz Zhancheng-re, nem új keletű. Udvarunk, Zhancheng panaszait figyelembe véve, többször küldött [császári] pecséttel ellátott dokumentumokat, és határozottan figyelmeztettük [Annan-t]. Annan minden egyes alkalommal azt állította beszámolójában, hogy tiszteletteljesen elfogadták az Udvar parancsait, s a földeket, valamint a népességet mind visszaszolgáltatták. Ám mire Annan magyarázkodó szavai megérkeztek, már újabb vádakot hallottunk Zhancheng-től. Tartok tőle, hogy ez egy igencsak visszás helyzet. Helyénvaló volna utasítani a védelmi hivatalnokokat, hogy sürgetően utasítsák Annan-t, ne áhítozzon mások földjeire, mert azzal szerencsétlenséget hoz önmagára. Amennyiben nem hallgatnának erre, hadsereget kell küldenünk, hogy kérdőre vonják őket bűneikért. Ami Zhancheng királyának legidősebb fiát illeti, példa nélküli, hogy míg az apa életben van, [a fiú] örökölje a kinevezést. Képném, hogy előbb tegyék meg trónörökösnek, ki az állami ügyekért felelős. Azután később, mikor elérkezik a trón öröklésének ideje, a gyakorlatnak megfelelően folyamodjék a kinevezésért.” A császár jóváhagyta mindezt. Ezt követően a király unokáját, Sha-bu-deng-gu-lu-t küldték, hogy adót hozzon.

十二年遣使奏：「本國新州港之地，仍為安南侵奪，患方未息。臣年已老，請及臣未死，命長子沙古卜洛襲封，庶他日可保國土。」廷議：「安南為占城患，已非一日。朝廷嘗因占城之愬，累降璽書，曲垂誨諭。安南前後奏報，皆言祇承朝命，土地人民，悉已退還。然安南辨釋之語方至，而占城控訴之詞又聞，恐真有不獲已之

<sup>72</sup> *Mingshi* 324: 8390.

<sup>73</sup> Nevének lehetséges vietnami olvasata Sa Cồ Bốc Lạc.

情。宜仍令守臣切諭安南，毋貪人土地，自貽禍殃，否則議遣偏師往問其罪。至占城王長子，無父在襲封之理。請令先立為世子攝國事，俟他日當襲位時，如例請封。」帝報允。尋遣王孫沙不登古魯來貢。<sup>74</sup>

Gulai 1505-ben bekövetkezett halálát követően fia, Sha-gu-bu-luo immár joggal reménykedett benne, hogy elnyerheti a császári felhatalmazását, s a korábbi gyakorlatot követve, ismételten panaszt emelt a vietnami agresszió miatt. Sha-gu-bu-luo nem a megkívánt, hivatalos módon küldte el az apjával kapcsolatos gyász hírért, csupán beadványa egyik részében tett említést s sajnálatos eseményről, s ezzel gyanakvást keltett a kínai udvarban. A császár tanácsadói élesen bírálták a kérést, azzal a váddal élve, hogy a csam uralkodó királyi kinevezési kérelme csupán egy tudatos, formális lépés, amely révén a valóságban Kína hatalmát és tekintélyét kívánják ellenfeleik ellen használni. Ezen túl az egymást követő, Kínától felavatást kérő, uralkodók valódi helyzetét, trónra lépésük legitimitását tökéletesen átláthatatlannak ítélték, s tartottak tőle, hogy nem a megfelelő személyt találják felavatni.

A tizennyolcadik esztendőben [1505] Gulai elhunyt. Fia, Sha-gu-bu-luo, követséget küldött, mely adót hozott, ám nem számolt be apja haláláról, s csupán azt kérelmezte, hogy egy nagy hatalmú miniszter küldessen országukba, s a Xinzhou-hoz tartozó területek nekik adományoztasanak. Továbbá beadványt küldött a [tőlük] elragadott területeket illetően, s ebben röviden kitért apja halálára. A vezető cenzor Ren Liangbi, valamint mások így nyilatkoztak: „Korábban, amikor Zhancheng elveszítette területeit, hamisságukban adóztak, csupán, hogy kinevezésért könnyöröghessenek. Ki kívánták használni az Égi Hatalmat, hogy általa elrettentsék és leigázzák a szomszédos országokat. Hogy országuk fenséges királya trónra lép vagy sem, független attól, hogy Udvarunk kinevezést adományoz-e neki. Most azt beszéljük, hogy Gulai elhunyt, ám ennek igazsága vagy hamissága nehezen megállapítható. Ha netalán a követünk megérkeznek hozzájuk, s Gulai-t életben találják, vajon a fiát kellene kinevezniük? Vagy az igazságosság alapján nem lehetséges ez, és ennyi? Ilyen bonyodalmak esetén az ügyet roppant nehéz kezelni. Akárcsak, mikor annak idején a kivizsgáló miniszter Lin Xiao követségben Manlajjiba [Malakka] ment, s nem volt hajlandó észak felé fordulni, s letérdepelni. Elhagyatottan éhen halt, s még azóta sem tudtuk kivizsgálni a bűnesetet. Az uralkodó parancsait és az ország hatalmát körültekintően kell kezelni. Általánosságban, mikor a tengereken túli barbároknak nincsenek gondjaik, felhagynak adójuk küldésével, s önmagukat léptetik trónra, ám

<sup>74</sup> *Mingshi* 324: 8390–8391.

mikor zavar támad, hamisan adóznak, s kinevezésért folyamodnak. Ami a mostani adót hozó követségüket illeti, vajon miért olyan nyugtalanok, hogy kinevezésért könyörögjenek? Nincs többről szó, mint hogy sóvárognak az Annan által elragadott földekre, s hogy a Yuedong-ba<sup>75</sup> menekülteket visszakapják. Ami az Annan által elragadott földjeik ügyét illeti, ismételt császári levelekben utasítottuk őket, hogy szolgáltassák vissza azokat, ám ugyanúgy bitorolják, mint korábban. Ha most újfent utasítjuk őket, könnyedén veszik majd, s az Égi Hatalmon csorba esik. Amennyiben a kinevezéssel követet küldünk Zhancheng-be, ott netalán fogva tartják, s nem térhet vissza, majd kényszerítik a kérés teljesítésére, az Udvar miként válaszolna erre? Ráadásul, ha fogva tartanák követünket, s visszakövetelnék a menekülteket, az azt jelentené, hogy az Égi Udvar becses hivatalnoká túsul esne egy tengerentúli barbár országban. Helyénvaló volna, ha a korábbiakhoz hasonlóan járnánk el, mint mikor Gulai-t Guangdong-ban neveztek ki. Az volna a megfelelő, ha a vezetőjükkel visszaküldenénk a császári levelet országukba. Mivel még bizonytalan, hogy Gulai él-e vagy meghalt, a Szertartások Minisztériuma kérelmezte, hogy Guangdong védelmi hivatalnokai levelet küldjenek Zhancheng-be, vizsgálják ki [az ügyet] és tegyenek róla jelentést. Eszerint cselekedtek, s a kinevezés ügyét még sokáig nem hajtották végre.

十八年，古來卒。子沙古卜洛遣使來貢，不告父喪，但乞命大臣往其國，仍以新州港諸地封之。別有占奪方輿之奏，微及父卒事。給事中任良弼等言：「占城前因國土削弱，假貢乞封，仰仗天威，讐伏隣國。其實國王之立不立，不係朝廷之封不封也。今稱古來已歿，虛實難知。萬一我使至彼，古來尚存，將遂封其子乎？抑義不可而已乎？迫脅之間，事極難處。如往時科臣林霽之使滿刺加，不肯北面屈膝，幽餓而死，迄不能問其罪。君命國威，不可不慎。大都海外諸蕃，無事則廢朝貢而自立，有事則假朝貢而請封。今者貢使之來，豈急於求封，不過欲復安南之侵地，還粵東之逃人耳。夫安南侵地，璽書屢諭歸還，占據如故。今若再諭，彼將玩視之，天威褻矣。倘我使往封占城，羈留不遣，求為處分，朝廷將何以應。又或拘我使者，令索逃人，是以天朝之貴臣，質於海外之蠻邦。宜如往年古來就封廣東事，令其領敕歸國，於計為便。」禮部亦以古來存亡未明，請令廣東守臣移文占城勘報，從之，既而封事久不行。<sup>76</sup>

A vezető hivatalnokok felismerése ugyan kétségtelenül helyes volt, ám aligha valószínű, hogy a több évszázados múltra visszatekintő diplomáciai hagyomány

<sup>75</sup> A mai Guangdong és Guangxi tartományok.

<sup>76</sup> *Mingshi* 324: 8391.

mögöttes motivációi ekkor, hirtelen váltak volna világossá a kínai udvar számára. Kína nyilvánvalóan mindig is tudatában volt, hogy a felavatási kérelmek formális, diplomáciai lépések voltak csupán, s Csampá uralkodói ennek hiányában, bármiféle kínai jóváhagyás nélkül is országuk trónjára léptek. A kínai fél reakciója, a nézőpontjában beállt látványos változás valójában a térségben bekövetkezett fontos változások következménye volt. A vietnamiak ellen jelentős sikereket elérő Ché Bông Nga halálát követően, mintegy egy évszázad alatt, radikálisan megváltoztak az erőviszonyok, Đai Viêt a térség igazi nagyhatalmává vált, s eredményes hadjáratokat vezetett meggyengült szomszédjai ellen. Ezzel egy időben, a vietnami terjeszkedés nyomán szétforgácsolódott, területileg, hatalmilag és gazdaságilag is összezsugorodott Csampá elveszítette korábbi jelentőségét Kína szemében, s nem számított többé olyan stratégiai partnernek, amely miatt érdemes lett volna, esetlegesen súlyos tekintélyvesztéssel járó konfrontációba keveredni a megerősödött Đai Viêt-tel szemben.

1510-ben Sha-gu-bu-luo ismételten a felavatás ügyében küldött követséget, ám a kínai válaszküldöttséget vezető hivatalnok vonakodott teljesíteni megbízatását, s különféle kifogásokra hivatkozva késleltette az utazást. Míg néhány évtizeddel korábban a kínai követség a kinevezésre váró uralkodó halála ellenére is továbbsiettek Csampába a várható anyagi nyereség reményében, úgy ekkorra az ország veszélyes és kiszámíthatatlan célállomássá vált, amely kevésbé volt kívánatos a kínai diplomaták számára.

A Zhengde-időszak ötödik esztendejében [1510] Sha-gu-bu-luo a nagybátyját Sha-xi-ba-ma-t<sup>77</sup> küldte, hogy adót hozzon, s kinevezésért folyamodjon. A vezető cenzor Li Guan és a hírnök Liu Tingrui küldettek hozzájuk. Mikor [Li] Guan elért Guandong-ba, elrettent a továbbutazástól, s kérte, hogy akárcsak a korábbiakban, Gulai esetében, utasítsák a követésben járó minisztert, hogy vigye magával a kinevezést. Az udvari tanácsnokok így szóltak: „Már két esztendeje is megvan, hogy elküldtük a hivatalnokokat, s ha most félúton megállunk, akkor nem teljesítjük feladatunkat, hogy az elszakított uralkodói vonalat helyreállítsuk. Amennyiben az a követük nem szándékozik átadni a kinevezést, vagy visszaviszi, ám nem a megfelelő ember kapja meg, az súlyos zavargást támaszthat, s még inkább árt országuk egészének. Helyénvaló volna, hogy Guan-t, valamint a többieket utasítsák, hogy mihamarabb folytassák útjukat.” Guan továbbra is tartott az úttól, s tolmács, valamint kormányos hiányára hivatkozott. Az udvari tanácsnokok utasították Guandong hivatalnokait, hogy keressék fel azt az embert, s ha valóban nem lehetséges továbbhaladni, akkor járjanak el a régi gyakorlatnak megfelelően. Guan ismételt beszámolójában így szólt: „Alattvalód öt esztendeje kapta meg a parancsot, s

<sup>77</sup> Nevének lehetséges vietnami olvasata Sa Hê Bà Ma.

úgy tűnhet, hogy megrettent a szél és a hullámok veszélyeitől. Valójában honnét tudhattam volna, hogy Gulai Zhancheng-ből való elűzése után elmenekült, s Chikan-ban<sup>78</sup> és Bangdulang-ban<sup>79</sup> húzta meg magát? Országuk határai nem azonosak a régiakkal, s már hatalmuk sem akkora, mint egykor. Ráadásul Gulai előző királyuk, Zhai-ya-ma-fu-an vezére volt, majd meggyilkolta a királyt, s elragadta trónját. A királynak három fia volt, s közülük egy még életben van, így az igazságosság szerint sem lehetséges [Gulai kinevezése]. A „*Tavaszkok és Őszök krónikájának*” törvényei alapján, még ha nem küldünk is hadsereget, hogy megbüntessük bűneiért, feltétlenül szükséges, hogy megszakítsuk adót hozó követjárásaikat. Miért vannak még [tolmács és kormányos] keresésére vonatkozó javaslatok, melyek hónapokig vagy évekig is elnyúlhatnak, s mindez nem előnyös az ügy számára?” Guangdong területi felügyelője, Ding Kai szintén mellékelte egy beadványt, melyet az Udvarban megvitattak, és jóváhagytak. A tizedik esztendőben utasítottuk követségben járó miniszterüket, hogy elvigye a császári parancsot. Ezt követően ez lett az irányadó eset, s országuk adóját hozó követségeik sem érkeztek gyakran.

正德五年，沙古卜洛遣叔父沙係把麻入貢，因請封。命給事中李貫、行人劉廷瑞往。貫抵廣東憚行，請如往年古來故事，令其使臣領封。廷議：「遣官已二年，今若中止，非興滅繼絕義。倘其使不願領封，或領歸而受非其人，重起事端，益傷國體，宜令貫等亟往。」貫終憚行，以乏通事、火長為詞。廷議令廣東守臣采訪其人，如終不得，則如舊例行。貫復設詞言：「臣奉命五載，似憚風波之險，殊不知占城自古來被逐後，竄居赤坎、邦都郎，國非舊疆，勢不可往。況古來乃前王齋亞麻弗菴之頭目，殺王而奪其位。王有三子，其一尚存，義又不可。律以『春秋』之法，雖不興問罪之師，亦必絕朝貢之使。奈何又為采訪之議，徒延歲月，於事無益。」廣東巡按丁楷亦附會具奏，廷議從之。十年令其使臣齋敕往，自是遂為故事，其國貢使亦不常至。<sup>80</sup>

A kínai krónikák utolsó bejegyzése Csampára vonatkozóan egy 1543-as követjárás említése.

A Jiajing-időszak huszonkettedik esztendejében [1543] a király nagybátyját, Sha-bu-deng-gu-lu-t<sup>81</sup> küldték, hogy elhozza adójukat. Panaszt emelt, mert Annan több ízben is támadást intézett ellenük, az utak akadályoztat-

<sup>78</sup> Chikan („Vörös Üreg”) Ké Gà szigetével azonos a mai Phan Thiét mellett (Binh Thuận tartomány). Lásd Mills 1997: 190.

<sup>79</sup> Pāṇḍuraṅga.

<sup>80</sup> *Mingshi* 324: 8391–8392.

<sup>81</sup> Nevének lehetséges vietnami olvasata Sa Bát Đãng Cồ Lỗ.



va voltak, így nehéz volt a hazatérés. Kérelmezte, hogy őrizetére hivatalnokokat küldjünk, akik hazakísérik országába. Teljesítettük [kérését].

嘉靖二十二年遣王叔沙不登古魯來貢，訴數為安南侵擾，道阻難歸。乞遣官護送還國，報可。<sup>82</sup>

## ÖSSZEFOGLALÁS

A Csampá és a függetlenné vált vietnami állam közötti kapcsolatokat többnyire a „déli terjeszkedés” (*Nam tiến* 南進) fogalmának tükrében próbálták értelmezni. Mindez azt jelentette, hogy az évezredes kínai fennhatóságból felszabaduló, majd fokozatosan megerősödő Észak-Vietnam az évszázadok folyamán, lépésről lépésre meghódította a déli területeket, míg végül az ország a 19. században, Minh Mạng 明命 császár (uralk. 1820–1841) uralkodásának idején, lényegében elnyerte mai területét. Tény és való, hogy a 15. század második felére, amikor Đại Việt, Vijaya elfoglalásával, döntő vereséget mért déli szomszédjára, olyan lokális nagyhatalom jött létre, amelynek terjeszkedését a csamok államai már nem voltak képesek megállítani. A kínai és vietnami szövegeket olvasva azt látjuk, hogy csam oldalról fennállt egy ezzel ellentétes irányú nyomás, melyet nevezhetünk „északi terjeszkedésnek” (*Bắc tiến* 北進), hiszen, legalábbis a kínai és vietnami nézőpont szerint, a csamok már a legkorábbi időktől fogva agresszív politikát folytattak a vietnami területek déli határai, s a tengerparti területek irányában. Érdemes megjegyezni, hogy a két ország közötti legelső lejegyzett érintkezés egy háborús konfliktus volt, amely során a csam uralkodó egy a vietnami udvarban kirobbanó trónviszály során támogatást nyújtott az egyik harcoló félnek. A sokáig viszonylagos kiegyenlítettséggel folyó küzdelem csupán Ché Bông Nga halálát követően billent a vietnami fél oldalára, s Vijaya 1471-ben bekövetkezett elfoglalása, ami nem jelentette Csampá megszűnését, fordulópont volt a két fél közötti küzdelemben.

<sup>82</sup> *Mingshi* 324: 8392.

## FELHASZNÁLT IRODALOM

**Elsődleges források:**

- Đại Việt sử ký toàn thư 大越史記全書. [Online] <http://www.nomna.org/DVSKTT/dvsktt.php>  
 Khâm Định Việt sử Thông giám cương mục 欽定越史通鑑綱目. [Online]  
<http://www.nomfoundation.org/nlvnpf/index.php?IDcat=2&cat=3&subcat=282>  
 Mingshi 明史. 2003. Beijing: Zhonghua shuju.  
 Shuyu zhouzi lu 殊域周咨錄. 2000. Beijing: Zhonghua shuju.

**Másodlagos irodalom:**

- Coedès, George 1968. *The Indianized States of Southeast Asia*. Kuala Lumpur: University of Malaya Press.  
 Hucker, Charles O. 1998. *A Dictionary of Official Titles in Imperial China*. Stanford: Stanford University Press.  
 Majumdar, R. C. 1985 [1927]. *Champa, History and Culture of an Indian Colonial Kingdom in the Far East 2<sup>nd</sup>–16<sup>th</sup> century A.D.* New Delhi: Gyan Publishing House.  
 Maspero, M. Georges 1928. *Le Royaume de Champa*. Paris et Bruxelles: Les Éditions G. Van Oest.  
 Mills, J. V. G. 1997 [1970]. *Ma Huan: Ying-yai Sheng-lan: The Overall Survey of the Ocean's Shores [1433]*. Bangkok: White Lotus Press.  
 Nguyen Dich Dau 2009. „The Vietnamese Southward Expansion, as Viewed through the Histories.” In: Hardy, A. – Cucarzi, M. – Zolese, P. (eds.) *Champa and the Archaeology of Mỹ Sơn (Vietnam)*. Singapore: National University of Singapore Press, 61–77.  
 Vickery, Michael 2011. „Champa revised.” In: Tran Ky Phuong – Lockhart, Bruce M. (eds.) *The Cham of Vietnam: History, Society and Art*. Singapore: National University of Singapore Press, 363–420.  
 Wade, Geoff 2003. *The Ming shi Account of Champa*. [Online]. Asia Research Institute, Working Paper Series No. 3. Available from: [http://www.ari.nus.edu.sg/docs/wps/wps03\\_003.pdf](http://www.ari.nus.edu.sg/docs/wps/wps03_003.pdf)  
 Wade, Geoff 2005. *Southeast Asia in the Ming Shi-lu: an open access resource*. [Online]. Singapore: Asia Research Institute and the Singapore E-Press, National University of Singapore. <http://www.epress.nus.edu.sg/msl/>  
 Wilkinson, E. W. 2000. *Chinese History, a manual, Revised and Enlarged*. Cambridge and London: Harvard University Press.  
 Wong Tze Ken, Danny 2011. „Vietnam – Champa Relations during the Seventeenth and Eighteenth Centuries.” In: Tran Ky Phuong – Lockhart, Bruce M. (eds.) *The Cham of Vietnam: History, Society and Art*. Singapore: National University of Singapore Press, 238–262.